

برنامه ریزی تعاملی گردشگری روستایی با رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی* مورد مطالعه روستای وکیل آباد «سردابه»

مهدی طالب - استاد گروه جامعه‌شناسی توسعه روستایی دانشگاه تهران

حسین میرزایی - استادیار گروه جامعه‌شناسی توسعه روستایی دانشگاه تهران

حسن بخشی زاده** - کارشناس ارشد توسعه روستایی-مدیریت توسعه دانشگاه تهران

پذیرش مقاله: ۱۳۸۸/۱۱/۱۲ تأیید نهایی: ۱۳۸۸/۴/۲۸

مقدمه

گردشگری روستایی یکی از زمینه‌های نسبتاً تازه در توسعه روستایی است که می‌تواند فرصت‌ها و امکاناتی را به ویژه برای اشتغال و درآمد روستایی فراهم سازد و نقش مؤثری در احیاء و نوسازی نواحی روستایی ایفا کند. نقش و اهمیت گردشگری در فرایند توسعه روستایی در بسیاری از کشورها به اثبات رسیده است. هم‌اکنون گردشگری روستایی به عنوان صنعت بالقوه پایداری قلمداد می‌شود. توجه به این امر مهم در برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی به ویژه طرح‌های محلی اهمیت زیادی را طلب می‌کند. گردشگری روستایی امروزه یکی از مردمی‌ترین اشکال گردشگری محسوب می‌شود (پاپلی یزدی؛ ۱۳۸۵، ۲۰۱). جاذبه‌ها، امکانات و قابلیت‌های توسعه گردشگری در نواحی روستایی کشور ما بسیار متنوع و گسترده است. تاکنون این جاذبه‌ها چندان شناخته و معرفی نشده و بهره‌برداری‌های لازم از آن‌ها به عمل نیامده است. گردشگری در فرآیند برنامه‌ریزی توسعه روستایی اهمیت بسزایی دارد. لذا توجه به این امر در برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی به ویژه طرح‌های محلی پیش از پیش احساس می‌شود. با در نظر گرفتن مشکلات فراوان پیش روی توسعه و پیشرفت روستای وکیل آباد و بعضاً کمبود پتانسیل‌های لازم در جهت توسعه بخش کشاورزی به دلیل تقطیع اراضی و کوهستانی بودن منطقه و مهاجرت روستائیان و بیکاری، گردشگری روستایی می‌تواند نقش مؤثری در رونق بخشیدن به جامعه و اقتصاد روستایی ایفا نموده و گام مؤثری در جهت توسعه پایدار روستایی محسوب گردد.

کلید واژه‌ها: گردشگری روستایی، برنامه ریزی تعاملی، رهیافت ارزیابی مشارکتی.

مقدمه

هدف این تحقیق برنامه ریزی گردشگری روستایی در روستای وکیل آباد^۱ (سردابه) شهرستان اردبیل با استفاده از برنامه‌ریزی تعاملی با رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی است. روستای وکیل آباد یکی از روستاهای هدف

* این مقاله مستخرج از پایان نامه کارشناسی ارشد حسن بخشی زاده می‌باشد که در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران به راهنمایی دکتر مهدی طالب در سال ۱۳۸۷ نگارش شده است.

E-mail: hassan.shahroz@gmail.com

** نویسنده مسئول: ۰۹۱۹۱۲۵۵۲۰۴

گردشگری استان محسوب می‌شود که هرساله هزاران گردشگر را بطرف خود می‌کشاند. در صورت بسترسازی و فعال کردن این توانمندی‌ها و برنامه‌ریزی‌های تعاملی گردشگری روستایی می‌توانیم شاهد رونق روز افزون گردشگری و نهایتاً بهبود شاخص‌های زندگی و توسعه همه‌جانبه روستای وکیل‌آباد و منطقه باشیم. بدلیل فقدان برنامه‌ریزی و ضعف مدیریت، از فرصت‌های موجود در این ناحیه در زمینه گردشگری و تجدید حیات اقتصادی و اجتماعی آن، به درستی استفاده نشده است. در مقابل، تهدیدهای مرتبط با گردشگری و نبود برنامه‌ریزی مؤثر و پایدار در توسعه روستایی این مناطق آشکار گردیده و موجب پیامدهای نامطلوبی مانند آلودگی منابع آب و محیط طبیعی، تخریب چشم اندازهای طبیعی، افزایش مهاجرت، رکود فعالیت‌های کشاورزی به دلیل کوهستانی بودن منطقه و بیکاری آشکار و پنهان شده است. در حالی که با برنامه‌ریزی و بهره‌برداری‌های مناسب از فرصت‌ها و ظرفیت‌های گردشگری این ناحیه می‌توان گام‌های مؤثری بسمت توسعه پایدار روستای وکیل‌آباد و منطقه برداشت. بنابراین، با توجه به موارد فوق، لزوم برنامه‌ریزی و مدیریت مؤثر فعالیت‌های گردشگری در راستای توسعه گردشگری پایدار روستایی در این روستا پیش از پیش‌ضروری به نظر می‌رسد.

مبانی نظری

اصطلاح گردشگری روستایی در کشورهای مختلف دارای معانی متفاوتی است. در فنلاند گردشگری روستایی، معمولاً به معنی اجاره دادن خانه‌های روستایی به گردشگران و تدارک مواد غذایی در روستا است. در اسلونی، بخش مهمی از گردشگری روستایی را گردشگری با خانواده مزارعه داران تشکیل می‌دهد که در آن گردشگران در کنار خانواده کشاورزان یا در یک اتاقی مجزا اقامت می‌نمایند. در هلند، گردشگری روستایی به معنی چادر زدن در مزرعه است، که در مسیر مجاور مزارع با فعالیت‌هایی نظیر قایق سواری، پیاده روی یا اسب سواری پیوند خورده است (Murdoch & Miele, 1999; and others, 45).

بسیاری از اجتماعات روستایی، گردشگری را برای محافظت از منابع طبیعی و استراتژی برای توسعه اقتصادی و تفریحات و حفظ ارزش‌های اجتماعی، در نظر می‌گیرند (B. Lewis, 1996, 4). بار^۱ عقیده دارد «توسعه گردشگری باید به استراتژی توسعه اقتصادی مناسب رشد و ترقی» برای اجتماعات روستایی منجر شود، در حالی که بورک و لالوف^۲ معتقدند که «گردشگری می‌تواند وسیله مهمی برای نشان دادن تنزل اقتصادی روستاها باشد». بنابراین، سرمایه‌گذاری در گردشگری فقط به عنوان ابزاری برای تفریح و اوقات فراغت گردشگران در روستاها مطرح نمی‌باشد بلکه روشی برای توسعه روستاها نیز است (b. Lewis, 1996, 4).

¹ - Wakilabad

¹ - Burr

² - Bourke and luloff

برنارد لن^۱ از شکلی از پایداری در رابطه با مدیریت گردشگری حمایت می‌کند که چهار تأثیر عمده و سودمند را در مناطق روستایی در بر داشته باشند: اول، سیستم‌های مدیریت پایدار، که بتوانند گسترش گردشگری توده‌ای را با توجه به تعیین ظرفیت‌های حمل و نقل و تنظیم راه‌های دسترسی به محل، محدود کنند. دوم، داشتن رویکردهای پایدار جهت کاهش تضادهای بین توسعه روستایی و حفاظت از منابع طبیعی. سوم، فرصتی را برای حمایت از اقتصادهای روستایی با سرمایه‌گذاری جدید، اشتغال و سرمایه‌گذاری در روستا ارائه دهد. چهارم، از محیط زندگی روستاییان به عنوان یک نقطه مبادله و فروش حمایت نماید (Roberta, 2003, 69).

کسب اطلاعات و آگاهی از گردشگری و اثرات آن بر روستاها جهت برنامه ریزی گردشگری روستایی از اهمیت به سزایی برخوردار است. آ. سسا^۲ نشان داده است که ورود گردشگران شهری به یک جامعه روستایی، موجب بروز سلسله کشمکش‌هایی میان دو شیوه زندگی و نبود امکان ادغام یکی در دیگری شده است. نت کوون^۳ نیز روشن کرده که گردشگری در یک جامعه، گروه‌های انسانی متفاوت را به بازشناسی و مقایسه وادار می‌دارد. بنابراین، طبقات بالاتر مردم می‌توانند در زندگی گردشگران مشارکت داشته باشند، اما به دلایل سیاسی - اجتماعی به ویژه در جوامع کشاورزی، ترجیح می‌دهند در محیط بسته خود زندگی کنند. در این جوامع، هنوز مخالفتی همه جانبه و سازش‌ناپذیر یا مخالفتی سرد و خشک اما با تفاوت‌های جزئی وجود خواهد داشت زیرا برای دوستی با فیلبان، باید خان‌های در خورپیل بنا کرد. بونی کور^۴ می‌گوید «با این که این کار اشتباه است، گردشگری به خودی خود سبب اشاعه‌ی فحشا و خود فروشی، اعتیاد به مشروبات الکلی و قاچاق نمی‌شود، اما بدون شک بر این مسائل اثر می‌گذارد و آن را گسترش می‌دهد (لانکوار، ۱۳۸۱، ۹۱).

خاستگاه برنامه‌ریزی گردشگری به طور صریح با تاریخ برنامه‌ریزی و گردشگری مرتبط است و با استفاده از روش‌های متعدد تعریف شده است. بعضی از این تعاریف جهت‌گیری اقتصادی دارد. این نوع تعاریف اشاره دارند که برنامه‌ریزی گردشگری، دارای جهت‌گیری بازاری و سمت‌گیری به سمت بهره‌برداری از منافع گردشگری و توسعه آن می‌باشد. بعضی بر قلمرو فضایی تأکید دارند، "فرایندی که موضوعات اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی را در یک زمینه فضایی از موضوعات توسعه، محافظت و استفاده از زمین در نظر می‌گیرد". بعضی مواقع برنامه‌ریزی گردشگری با دیدگاه ترکیبی تعریف شده است: فرایندی که منجر به افزایش "تطابق نیاز توریست‌ها، پاسخگویی به نیازهای اجتماعات محلی" می‌شود. از دیدگاه گروه‌های میزبان برنامه‌ریزی گردشگری "به عنوان روشی جهت کسب حداکثر منافع گردشگری برای یک منطقه و کاهش مشکلات منتج از توسعه گردشگری، نگریسته می‌شود" (Wang, 2006, 22).

¹ - Bernard Lane

² - A.Sessa

³ - Nettekoven

⁴ - Bugnicourt

صنعت گردشگری و به تبع آن برنامه‌ریزی گردشگری همواره دارای دو ویژگی عمده است: اول این که، نیازمند ابعاد اقتصادی و زیست محیطی است. دیگر این که نیازمند برنامه‌ریزی غیرفیزیکی است که شامل ابعاد اجتماعی و فرهنگی می‌باشد. این دو نوع برنامه‌ریزی باید به صورت همزمان و به موازات هم صورت گیرند. برنامه‌ریزی گردشگری دارای رویکردهای متفاوتی می‌باشد که شامل یک سری از بحث‌های اشتراکی است که روابط زیاد گروه‌های ذینفع^۱ را دربر گرفته و با تکنیک‌های مشارکتی گوناگونی به پیش می‌رود.

روستا، در حقیقت مناسبترین سطح برای شروع سازماندهی کار توسعه است و مردم عادی این توانایی را دارند تا برای چیزهای خاصی که بر زندگی شخصی آن‌ها اثر می‌گذارد، برنامه‌ریزی کنند. برای شروع قصد داریم از این گونه استعدادهای مردم برای سازماندهی فعالیت‌های جامعه به نفع خود جامعه استفاده کنیم. وقتی به برنامه‌ریزی محلی می‌اندیشیم باید واقع بین باشیم، سعی ما بر این نیست که یک برنامه همه‌جانبه و پیچیده تهیه کنیم. یک برنامه در این سطح تنها الگوی راهنمای عملی است برای حل مشکلات مردم، بهبود شرایط زندگی آنان و ایجاد زمینه برای توسعه‌ای مستمر (دیاس و دیگران، ۱۳۷۷، ۱۰۴).

در بحث مدل نظری، در این تحقیق برنامه‌ریزی تعاملی را با رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی انجام داده‌ایم. بعبارت دیگر در این تحقیق با استفاده از رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی به برنامه‌ریزی تعاملی در نواحی روستایی پرداخته شده است.

اجزای مدل برنامه‌ریزی تعاملی با رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی را به طور کلی می‌توان در سه مرحله ذکر کرد، لیکن بعضی از این عناصر می‌توانند در هر سه مرحله گردشگری روستایی نیز بکار روند که بر اساس تجربیات محقق در میدان تحقیق بدست آمده است: مرحله اول: اجزای لازم جهت شروع گردشگری روستایی (رهبران اجتماع روستایی؛ دادوستد کوچک و خانواده محور؛ مشارکت زنان؛ ادراکات ساکنان از گردشگری؛ افزایش آگاهی‌های فرهنگی در میان مردم؛ استفاده از وجود خویشاوندی قوی بین روستاییان برای مشارکت؛ داشتن سرمایه مالی). مرحله دوم: تثبیت گردشگری روستایی (سهیم شدن در منافع؛ سهیم شدن در تصمیم‌گیری؛ ایجاد اعتماد و اطمینان در میان مشارکت کنندگان؛ توسعه سرمایه انسانی «آموزش و پرورش، کسب مهارت، ایجاد آگاهی»؛ گسترش شبکه‌ها و ارتباطات اجتماعی؛ ایجاد گروه‌های کاری و محل کار اشتراکی و جمعی؛ حفاظت از منابع طبیعی). مرحله سوم: رکود گردشگری روستایی (مذاکره، سازمان دادن و آموزش عمومی) (بخشی زاده، ۱۳۸۷).

در این مقاله سعی شده که در تهیه و ارائه برنامه‌های گردشگری روستایی با مشارکت روستاییان تمام این عناصر در نظر گرفته شود. امیدواریم این کار گامی در مسیر ایجاد اعتماد به مردم و اعتقاد به توانمندی‌های آنان در برنامه‌های توسعه روستایی نزد کارگزاران توسعه ایجاد نماید.

^۱ - Stakeholders

روش تحقیق

روش تحقیق مورد استفاده در این تحقیق، روش تحقیق کیفی می‌باشد و کاربرد روش از آن جهت است که روشهای کیفی باعث ایجاد بینش‌های عمیقی در محققان از پدیده‌های اجتماعی می‌شوند، و بر ساخت طبیعی جامعه مبتنی بر واقعیت و محدودیت‌ها تأکید دارند. در واقع در این تحقیق برای انجام برنامه‌ریزی تعاملی از روش ارزیابی مشارکتی روستایی^۱ استفاده شده است.

در برنامه‌ریزی تعاملی برای شناخت هر مسئله باید به شناخت هر مسئله باید آن را در کلیت خود مورد توجه قرار داد. مراحل برنامه‌ریزی تعاملی را می‌توان به پنج مرحله تقسیم نمود: (۱) نظم بخشیدن به آشفتگی؛ سیستم تهدیدها و فرصت. (۲) برنامه‌ریزی هدف: تأکید بر هدف‌هایی که باید پیگیری شود. (۳) برنامه‌ریزی وسیله‌ها: انتخاب یا خلق وسایلی برای رسیدن به اهداف. (۴) برنامه‌ریزی منابع: تعیین منابع لازم. (۵) طرح اجرا و کنترل: تعیین نوع، زمان و مکان فعالیت هر کس و چگونگی کنترل اجرا و پی آمدهای آن، یعنی نگه داشتن آن در مسیر درست (ایکاف، ۱۳۸۴، ۸۴).

برای انجام برنامه‌ریزی تعاملی در روستای وکیل آباد از اولین مرحله برنامه‌ریزی تعاملی شروع می‌کنیم که شامل سیستم تهدیدها و فرصت‌ها است. تحلیل نقاط قوت و ضعف روستای وکیل آباد به عنوان یک مقصد گردشگری و فرصت‌های موجود در آن به منظور گسترش گردشگری و تهدیدهایی که ممکن است وجود داشته باشد، گام حیاتی در تعیین برنامه‌ها و راهبردهای توسعه گردشگری به شمار می‌آید.

برای انجام دادن مراحل بعدی برنامه‌ریزی تعاملی محقق با انجام دادن مصاحبه‌های هدایت شده و هدایت نشده (طالب، ۱۳۸۰، ۱۶۸-۱۷۱)، مشاهده مشارکتی (که اگر سیستماتیک و با ثبت کافی انجام شود، باعث کسب و جمع آوری اطلاعات با ارزش می‌شود، به ویژه مشاهده الگوهای زندگی مردم و فعالیت‌های روزانه شان و فرصت‌هایی که برای گفتگو با مردم و دیدار از خانه‌هایشان با دعوت خود اهالی ایجاد می‌شود) و عکس گرفتن (که در طول مشاهده می‌تواند بخشی از حقایق را روشن کند و ثبتي از وقایع و یک شرحی بصری از تحقیق است) و در مواقعی با انجام دادن بحث‌های گروهی اقدام کرده است.

در رابطه با تحلیل مصاحبه‌ها و مشاهدات و بحث‌های انجام شده با روستاییان، بعد از پیاده کردن متن و گفتارهای روستاییان و کدگذاری آن‌ها، مراحل برنامه‌ریزی تعاملی به مرحله اجرا درآمده است.

در آخر نیز با مشارکت خود اهالی برنامه‌هایی جهت توسعه گردشگری برای روستا تهیه شده است. گرایش تعامل در برنامه‌ریزی بر اصل مشارکت استوار است. اصل مشارکت در برنامه‌ریزی بر این نکته تأکید دارد که هیچ کس نمی‌تواند در حد کفایت برای دیگری برنامه‌ریزی کند. بنابراین بهتر است شخص خودش در برنامه‌ریزی دخیل باشد (نییم و گرین، ۱۹۹۵؛ به نقل از رهنورد، ۱۳۸۵، ۱۵۹).

در رابطه با روایی و پایایی روش کیفی که در آن از روش مصاحبه و مشاهده و تا حدودی بحث گروهی استفاده شده است می‌توان گفت که «محقق با طرح اهداف و یا تعیین متغیرها درصدد آن است که به واقعیاتی

¹ - Participatory Rural Appraisal (PRA)

دست یابد، بدیهی است اگر وی از شیوه‌ای استفاده کند که تا حد زیادی بتواند واقعیت مزبور را بصورت اعداد، ارقام و قرائن و ... در اختیار وی قرار دهد، شیوه مزبور دارای روایی است» (طالب، ۱۳۸۰، ۱۱۷). پایایی داده‌های مصاحبه را می‌توان از طریق آموزش مصاحبه‌گران و استفاده از راهنمای مصاحبه یا پرسش-های مولد در مصاحبه‌های آزمایشی یا پس از اولین مصاحبه افزایش داد. در این تحقیق محقق پیش از ورود به میدان و ارزیابی منظم اقدام به مشاهده نموده است و سعی شده است که فرایند تحقیق به منزله یک کل با جزئیات بیش‌تری ثبت شود، تا پایایی کل فرایند بهتر گردد.

اعتبار مصاحبه‌های کیفی نیز از طریق رویکرد مکالمه‌ای مستقیم برای گردآوری اطلاعات به دست می‌آید. مردم روستای وکیل آباد و عشایر این منطقه یک ارزش فرهنگی بالایی برای گفتگوی باز قایلند، هر کجا شخصی فرصتی یابد شروع به بحث و گفتگو با محقق می‌نماید. مصاحبه‌های پیمایشی دست کم به اجازه پاسخگو فرصت نمی‌دهد که بتواند مشارکت کند، نه این که نوعی اهانت به پاسخگو باشد، لیکن باعث ایجاد سوء ظن در آن‌ها می‌شود.

جامعه آماری این تحقیق را روستای وکیل آباد از دهستان سردابه شهرستان اردبیل تشکیل می‌دهد. روستای وکیل آباد در دهستان سردابه، بخش مرکزی، شهرستان اردبیل، استان آذربایجان شرقی واقع شده، که دارای آب و هوای برکوهی، سرد و خشک است و در ۱۹ کیلومتری شمال غربی اردبیل با جمعیتی حدود ۸۰ خانوار که دارای زبان ترکی و دین اسلام، شیعه‌اند، قرار گرفته است (فرهنگ جغرافیایی آبادی‌های اردبیل، ۱۳۷۱، ۱۹۴). این روستا در دامنه شرقی ارتفاعات کوه سبلان در عرض جغرافیایی ۱۵ درجه و ۳۸ دقیقه و طول ۲ درجه و ۴۸ دقیقه قرار گرفته و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۹۵۰ متر است. تنها مسیر ارتباطی از شرق با شهر اردبیل بوده و فاصله آن از مرکز استان ۲۴ کیلومتر است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵).

انتخاب محل در این تحقیق براساس دو معیار بوده است: اول این که، در این محل زمینه‌های مشارکت اجتماع روستایی در برنامه ریزی گردشگری با توجه به پتانسیل‌های توریستی شان وجود دارد؛ دوم اجتماعاتی اند که خواهان مشارکت در این تحقیق هستند.

فایده اصلی برنامه‌ریزی تعاملی درگیر شدن مردم در فرایند آن است. زمان صرف شده در روستا برای اجرای تحقیق و برنامه‌ریزی حدود یک ماه (تیر ماه ۱۳۸۷) بوده است. البته از تابستان ۸۶ درباره موضوع تحقیق با اهالی و ریش سفیدان روستا صحبت‌هایی شده بود. علاوه بر زمان اجرا، وجود افراد فرهیخته و با تجربه و مهمان‌نواز یکی از عناصر اصلی برای اجرای موفقیت آمیز برنامه‌های مذکور بوده است. همچنین اجرای مراحل مورد نیاز با کمترین هزینه صورت گرفته است.

جامعه نمونه ما را اهالی روستای وکیل آباد تشکیل می‌دهند که تعداد جمعیت آن به حدود ۹۰۰ نفر می‌رسد. با توجه به اهمیت سطح سواد در کنار تجربیات اهالی روستای وکیل آباد برای برنامه ریزی گردشگری روستایی به آمار آن نیز اشاره گردیده است. در سطح روستا، از بین مردان روستا که تعداد آن‌ها به ۴۵۳ نفر می‌رسد ۲۹۰ نفر (۶۴٪) از آن‌ها را باسودان تشکیل داده‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵). شغل بیشتر

آن ها، مغازه‌داری و چاپخانه‌داری است که در کنار آن بصورت محدود به دامداری و کشاورزی نیز مشغولند. تعداد زنان روستا نیز به ۴۴۶ نفر می‌رسد که ۲۲۹ نفر (۵۱٪) از آن ها را باسودان تشکیل می‌دهند (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵).

روش انتخاب مشارکت کنندگان در این تحقیق بعد از اعلام در سطح روستا با همکاری دهیار محترم، به صورت اتفاقی صورت گرفته است. به اینصورت که محقق با رفتن به پیش اهالی و کسب اجازه از آن ها اقدام به مصاحبه با روستاییان کرده است. در این تحقیق با ۱۸ نفر از مردان و ۱۳ نفر از زنان مصاحبه‌هایی صورت گرفته است. حجم نمونه این تحقیق را که بصورت اتفاقی انتخاب شده‌اند ۳۱ نفر تشکیل داده‌اند.

یافته‌های تحقیق

این بخش شامل تجزیه و تحلیل مصاحبه‌های هدایت شده و هدایت نشده روستاییان و مشارکت آن ها در تهیه برنامه‌ریزی تعاملی با رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی می‌باشد. در واقع محقق ضمن انجام مصاحبه به صورت مشارکتی با همان افراد، اقدام به برنامه‌ریزی نموده است. مراحل شروع برنامه‌ریزی با مشارکت اهالی روستا به صورت زیر انجام گرفته است.

در ابتدا محقق با رفتن در میان روستاییان و مشاهده وضع زندگی و فعالیت آن ها و حتی همکاری در کارهای اهالی به مشاهده مشارکتی پرداخته و با انجام دادن مصاحبه‌ها و بحث و گفتگوهای عمیق با مردم به شناسایی و تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای توسعه گردشگری روستایی، به عنوان اولین مرحله برنامه‌ریزی اقدام کرده است. در مرحله دوم با مشارکت اهالی به تعیین اهداف بلندمدت و کوتاه‌مدت و آرمان توسعه و برنامه‌ریزی گردشگری در روستا پرداخته شده است.

در مرحله سوم، به تعیین وسایل و راه‌کارهای لازم برای رسیدن به هدف‌های مشخص شده اقدام گردیده است. در این باره بر طبق نظر اکثر مشارکت‌کنندگان با توجه به کمبود سرمایه مالی روستاییان، بیشترین نقش را مسئولان بر عهده دارند.

مرحله چهارم، تعیین منابع لازم برای رسیدن به اهداف مشخص شده است. در این خصوص بیشتر پاسخگویان مطرح می‌نموند که از لحاظ منابع طبیعی، انسانی و فرهنگی با مشکلات چندانی مواجه نیستند. مشکل اصلی و عمده روستاییان نداشتن و کمبود منابع مالی و اقتصادی، زیرساخت‌ها، تجهیزات تفریحی و عدم دسترسی به راه‌های مناسب فرعی و اصلی آسفالت‌ه است.

در مرحله پنجم به تعیین نوع و مکان فعالیت هرکس بخش خصوصی (روستاییان) و بخش دولتی و چگونگی کنترل، اجرای و نظارت محلی پرداخته شده است.

در آخر نیز، برنامه‌های تعیین شده برای توسعه گردشگری و تکنیک‌های اجرایی آن ها با استفاده از روش برنامه‌ریزی تعاملی با رهیافت ارزیابی مشارکتی روستاییان در روستای وکیل آباد ارائه شده است.

مرحله اول: شرح و بیان تهدیدها و فرصت.

برای انجام دادن اولین مرحله برنامه‌ریزی تعاملی در این تحقیق به تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای عوامل جغرافیایی، زیرساختاری و حمل‌ونقل، فرهنگی و اجتماعی، زیست محیطی و اقتصاد و بازاریابی در روستای وکیل‌آباد پرداخته شده است.

* عوامل جغرافیایی

نقاط قوت: موقعیت بی نظیر در بین سه منطقه توریستی سرعین، مشکین شهر و اردبیل که باعث ورود هزاران گردشگر در سال به روستا می‌شود. تنوع منابع طبیعی گردشگری، جاذبه‌ها و آبگرم‌های معدنی؛ اختلاف ارتفاع تپه‌ها و تنوع اقلیمی در عرصه توسعه گردشگری طبیعی؛ داشتن آب و هوای کوهستانی؛ وجود عوارض طبیعی و غارها و نظیر آن؛ دسترسی‌های جاده‌ای موجود (راه شوشه ای) به منابع گردشگری؛ بیلاق عشایر و طایفه‌های متعدد ایل شاهسون؛ وجود آسایش اقلیمی در ۶۰ درصد ایام سال در سطح روستا از دیگر نقاط قوت محسوب می‌شود.

نقاط ضعف: سرمای طاقت‌فرسای در فصول سرد سال؛ کمبود پوشش باغ و قلمستان در روستا؛ فاصله زیاد و عدم وجود خدمات پشتیبانی برای دسترسی به منابع گردشگری از نقاط ضعف عوامل جغرافیایی محسوب می‌شود.

فرصت‌ها: نزدیکی به سرعین و مشکین شهر به عنوان دو کانون جذب گردشگر این امکان را برای روستا فراهم می‌کند که برای جذب این گردشگران به روستا برنامه‌ریزی نمایند. وجود کوه سبلان زمینه لازم را برای جلب گردشگران فراهم می‌سازد. تولید محصولات جدید گردشگری از طریق تلفیق منابع طبیعی و فرهنگی منطقه با مناظر و چشم اندازهای کوهستانی و تپه‌ها از دیگر خصوصیات مطرح می‌باشد.

تهدیدها: رقابت میان دو کانون مهم گردشگری در دو سوی روستا (سرعین، مشکین شهر) برای توسعه گردشگری روستا یک تهدید محسوب می‌شود. برداشت بی رویه از معادن روستا و کیفیت پایین آب گرم منتقل شده سردابه در مجتمع تازه ساخت و تجهیز شده آبگرم سردابه از موارد دیگر می‌باشد.

* عوامل اقتصادی و بازاریابی

نقاط قوت: تنوع قابل ملاحظه منابع گردشگری در راستای گسترش بازار؛ قابلیت جذب انواع گردشگر و ارائه محصول به بازارهای گردشگری با استفاده از برنامه‌های بازاریابی مؤثر؛ وضعیت مطلوب روستا از نظر ویژگی‌های عمومی جمعیت از قبیل جوانی جمعیت، میزان باسوادی؛ مناظر دیدنی و با شکوه کوه سبلان و مسیر زیبای صعود به آن و فراوری عسل طبیعی سبلان از اهم نقاط قوت محسوب می‌شود.

نقاط ضعف: ضعف سیستم بانکی و عدم تکافوی تسهیلات اعطایی بانک ها به بخش گردشگری؛ ناکافی بودن سیستم اطلاع رسانی و تبلیغات؛ کیفیت پایین و ضعف تسهیلات و خدمات گردشگری؛ نیاز به بازسازی و زیرسازی آن ها و فصلی بودن طبیعت این نوع گردشگری از جمله نقاط ضعف برجسته محسوب می شود. فرصت ها: واقع شدن این روستا در بین بازارهای گردشگری شهرستان های اردبیل، مشکین شهر و سرعین و امکان استفاده از امکانات و بازار آن ها؛ وجود تجربیات لازم در بین سایر روستاها در زمینه توسعه گردشگری و بازاریابی و امکان تخصیص بخشی از اعتبارات جاری سازمان های دولتی به اقلام تبلیغات گردشگری از جمله عمده ترین فرصت ها محسوب می شود.

تهدیدها: عدم تخصیص بودجه کافی به بخش گردشگری روستا؛ تهدید بازار گردشگری روستا توسط شهرستان های همجوار؛ بروز حوادث طبیعی مانند زمین لرزه و خشکسالی و اختلافات و برخوردهای بین-المللی در منطقه (ترکیه، آذربایجان و ارمنستان) از جمله تهدیدهای مهم تلقی می شود.

* عوامل فرهنگی و اجتماعی

نقاط قوت: برخورداری از سطح متوسط باسوادی؛ وجود ظرفیت های زندگی عشایری در روستا؛ وجود گروه های اجتماعی با نفوذ و افراد فرهیخته در روستا؛ روحیه مهمان نوازی و امکان تطابق شرایط فرهنگی برای جذب گردشگران و سنت های دیرپا و رسوم خاص اجتماعی در زمره عمده ترین نقاط قوت می باشد. نقاط ضعف: فقدان آمار و اطلاعات موجود در مورد آثار و منابع گردشگری؛ بی توجهی و فعالیت کم رسانه ها، مطبوعات و حتی ادارات مسئول و متولیان امر به این منطقه و نبود یک پاسگاه انتظامی از عمده ترین نقاط ضعف در این خصوص می باشد.

فرصت ها: همجواری با اردبیل و ارتباط با شهرستان های سرعین و مشکین شهر زمینه تعامل فرهنگی را بوجود آورده است. تعاملات فرهنگی و اجتماعی موجود با اکثر روستاها و شهرستان های استان؛ بهبود بخشیدن به کیفیت و افزایش آگاهی مردم با اجرای برنامه های آموزشی، بخصوص در ارتباط با گردشگری که آگاهی زیادی کسب نمایند و تهیه و اجرای استراتژی اطلاع رسانی از اهم فرصت های مطرح محسوب می شود.

تهدیدها: مهاجرپذیری و گسترش شهرنشینی زمینه به فراموشی سپردن رسوم و سنت های فرهنگی بومی را رقم می زند. عدم اتخاذ روش های توسعه پایدار گردشگری؛ بروز ناآرامی های اجتماعی به علت توزیع نامتعادل فرصت های اقتصادی و امکان دسترسی به خدمات اجتماعی و عدم توافق و رسیدن به راه حل نهایی در حل مسائل و مشکلات و برنامه ریزی در بین روستاییان از عمده ترین تهدیدها محسوب می شود.

* عوامل زیست محیطی

نقاط قوت: وجود اکوسیستم های کوهستانی؛ منطقه ییلاقی عشایر شاهسون با چشم انداز بسیار زیبا با انواع گونه های گیاهی و جانوری و وجود تپه های بی نظیر و متعدد از عمده ترین نقاط قوت تلقی می شود.

نقاط ضعف: ضعف اطلاع رسانی درباره گردشگری روستایی؛ چرای مفرط و خارج از ظرفیت؛ تغییر کاربری اراضی کشاورزی و منابع طبیعی و بهره‌برداری ناپایدار از معادن از زمره مهمترین نقاط ضعف می‌باشد.

فرصت‌ها: کیفیت بالای مراتع روستا؛ موقعیت روستا و دسترسی جاده‌ای مطلوب به روستا از سطح شهر اردبیل از جمله فرصت‌های مطرح زیست محیطی به شمار می‌رود.

تهدیدها: استفاده از مراتع روستا توسط دام‌ها؛ بهره‌برداری ناپایدار از معادن روستا از عمده‌ترین تهدیدها در این خصوص محسوب می‌شود.

* عوامل زیرساخت‌ها و حمل‌ونقل

نقاط قوت: برخورداری از امکانات حمل‌ونقل؛ وجود میسر اصلی منتهی به روستا؛ وجود فرهنگ بهداشتی مناسب در بین مردم و نزدیکی به کارخانه لاستیک سازی آرتاویل تیر (گلدستون) از جمله مهمترین نقاط محسوب می‌شود.

نقاط ضعف: مشکلات دسترسی به منابع گردشگری موجود در روستا از جمله آبگرم‌های معدنی؛ کمبود ایستگاه‌های خدمات عمومی، بهداشتی و درمانی؛ نامناسب بودن وضعیت بهداشتی بسیاری از منابع گردشگری روستا؛ ضعف در تأمین آب شرب سالم و دفع بهداشتی زباله؛ ناکافی بودن زنجیره خدمات و تسهیلات در محل منابع توریستی روستا؛ ناوگان حمل و نقل ضعیف با سرویس‌دهی ناکارآمد و کمبود عرضه تسهیلات اقامتی از مهمترین نقاط ضعف‌اند.

فرصت‌ها: واقع شدن در محور توریستی استان؛ امکان دسترسی آسان و سریع به مرکز استان؛ اصلاح و بهبود راه‌های مواصلاتی بین جاذبه‌های گردشگری در روستا و اتخاذ روش‌های پایدار مدیریتی در احداث و بهره‌برداری از زیرساخت‌ها و تسهیلات و خدمات گردشگری از جمله عمده‌ترین فرصت‌ها محسوب می‌شود.

تهدیدها: نزدیکی به مرکز استان و امکان رقابت‌های نابرابر با بسیاری از قطب‌های گردشگری اردبیل و از بین رفتن راه‌های روستایی در اثر تغییرات جوی از جمله تهدیدها محسوب می‌شود.

مرحله دوم:

پی‌گیری و رصد اهداف (اهداف بلندمدت، کوتاه مدت) که با مشارکت خود اهالی تهیه و تنظیم شده است.

* **طرح آرمانی:** روستای نمونه گردشگری روستایی که به صورت مشارکتی برنامه‌ریزی و توسعه یافته است.

* هدف‌های بلندمدت:

(۱) شناسایی و معرفی توان‌های منحصر بفرد گردشگری روستا، (۲) شناخت مشکلات و تنگناهای توسعه گردشگری، (۳) ارائه راه‌حل‌های مفید و برنامه‌ریزی شده با مشارکت مردم جهت رفع مشکلات و تنگناهای گردشگری و توسعه گردشگری روستایی پایدار...

*هدف های کوتاه مدت:

۱) ایجاد فرصت های شغلی؛ ۲) اطمینان از توسعه سایر برنامه های مرتبط؛ ۳) طولانی کردن فصول گردشگری و تشویق اقامت های طولانی؛ ۴) تقویت و ایجاد صنعت مهمانخانه داری کوچک در روستا؛ ۵) تأسیس تجهیزات و امکانات گردشگری و آبهای گرم معدنی؛ ۶) توسعه زیربنای گردشگری؛ تأمین آب، برق، دفع زباله و فاضلاب و ...؛ ۷) تضمین توزیع بهتر فعالیت های گردشگری؛ ۸) مشارکت زنان؛ ۹) هماهنگی بین شرکت های توریستی و شرکت های حمل و نقلی به گونه ای که در خدمت منافع محلی باشد؛ ۱۰) ایجاد امکانات در آبشار سردابه؛ ۱۱) طرح ها و برنامه های احیای مسیر کوهنوردی به سبلان؛ ۱۲) طراحی و ایجاد امکانات و تأسیساتی در مناظر و محیط های طبیعی و دره های این ناحیه با توجه جاذبه های بی نظیر از مهمترین اهداف کوتاه مدت محسوب می شود.

مرحله سوم: رسیدن به اهداف.

از جمله وسایل اجرای اهداف در روستا می توان به موارد زیر اشاره نمود که با مشارکت خود روستاییان تهیه شده است: ایجاد شغل های فصلی و پاره وقت از طریق خرده فروشی و بازار فروش محصولات و غذاهای محلی و ارائه خدمات دیگر؛ تشکیل سازمان های خیریه و داوطلبانه از بین روستاییان که می توانند به توسعه این برنامه ها کمک نمایند؛ ایجاد امکانات و تأسیسات مناسب گردشگری و تبلیغ مناسب پتانسیل های گردشگری توسط بخش خصوصی، ترتیب تورهای گردشگری و... سرمایه گذاری بخش خصوصی؛ ایجاد گروه یا هیئتی از زنان و افراد مطلع روستایی برای نظارت و کنترل بر فعالیت های گردشگری؛ تعریض و نوسازی محور آبشار سردابه و ایجاد امکاناتی در محل آن و ایجاد امنیت و امکاناتی جهت احیاء و بازسازی این مسیر توسط مسئولان ذیربط و مردم از اهم آن ها می باشد.

مرحله چهارم: تعیین منابع لازم.

در این بخش به ذکر منابع لازم که با مشارکت خود روستاییان تهیه شده است در ابعاد طبیعی، انسانی، فرهنگی، ساختارهای جاده ای، منابع مالی و اقتصادی و زیرساخت ها و تجهیزات سرگرمی و اوقات فراغت و جهانگردی اشاره نمود:

- میراث طبیعی؛ عناصر زمین شناختی و ژئومورفولوژی به ویژه داشتن مواد اولیه سیمان، عناصر آب و هوایی مثل درجه ی حرارت پایین و هوای معتدل و سرد، میزان بارندگی بالا به دلیل نزدیکی به کوه سبلان در منطقه، پاکي هوا، شناخت منابع آب، آبشارها، نهرها و برکه ها در روستا که در بخش های مختلف روستا پخش شده - اند. حیات گیاهی و از آن جمله پوشش گیاهی و مراتع درجه یک روستا، منابع انرژی گرمایی از محل آبگرم های معدنی سردابه و آبهای گرم معدنی دیگر موجود در روستا از جمله منابع طبیعی روستا محسوب می شود.

- میراث انسانی؛ اطلاعات جمعیت شناختی این روستا که نسبت به روستاهای اطراف جمعیت کمتری در خود جای داده است. نظرها و اندیشه های مردم نسبت به گردشگری که با آن ها به گرمی و مهمان نوازی

برخورد می‌کنند، همچنین ساختار اجتماعی و مشارکت مردم که به طور کامل از آن‌ها در اداره امور روستا و توسعه گردشگری استفاده نگردیده است. گستردگی دوره‌ی تعطیلات و استفاده مردم استان از این منطقه برای گردشگری، عادت‌های اجتماعی در مورد سرگرمی‌ها و اوقات فراغت مردم استان اردبیل که معمولاً در اکثر اوقات سال به روستای وکیل آباد مسافرت می‌کنند. جنبه‌های سیاسی و حقوقی، ساختار اداری منطقه، کتابچه و نقشه راهنمای گردشگری و ملاحظات پلیسی و امنیتی از ابعاد دیگر منابع انسانی روستا به شمار می‌روند.

- میراث فرهنگی؛ معماری محلی، رسوم و ادبیات عامیانه مردمی، صنایع دستی، غذاهای محلی مثل آش محلی، کباب ترکی و عسل طبیعی، سبک زندگی مردم و عشایر و موسیقی سنتی در روستا.

- ساختارهای جاده‌ای که دارای راههای آسفالتی جهت رسیدن به منطقه می‌باشد.

- زیرساخت‌ها و تجهیزات سرگرمی و اوقات فراغت و جهانگردی؛ دامنه‌های کوه‌ها برای ورزش‌های زمستانی، وجود مراتع و مناظر طبیعی و دره‌های دیدنی، زیرساخت‌های گذران اوقات فراغت در روستا.

- منابع مالی و اقتصادی؛ منابع عمومی از جمله کمک دولت و تأمین چارچوب حقوقی آن، سایر منابع عمومی، منابع خصوصی و شخصی، بانکی یا غیربانکی، سطح قیمت‌ها، مواد اولیه، زمین‌ها، نیروی کار و ...

مرحله پنجم: تعیین نوع، زمان و مکان فعالیت هر کس و چگونگی کنترل اجرا و پی‌آمدهای آن.

بیشترین مسئولیت در رابطه با برنامه‌ریزی گردشگری در روستای وکیل آباد بر دوش خود اهالی روستا گذاشته شده است، تا این که روستاییان با مشارکت و همکاری همدیگر بتوانند به آرمان خود برسند. در رابطه با نگهداشتن این برنامه‌ریزی در مسیر درست همچنین لازم است یک گروه کاری متشکل از خود روستاییان و افراد مطلع و کلیدی تشکیل شده و اقدامات لازم را در این زمینه انجام داده و بر توسعه گردشگری نظارت و کنترل داشته باشند.

• برنامه‌ها و پروژه‌ها

در این بخش به ذکر طرح آرمانی، برنامه‌ها و پروژه‌های تعیین شده گردشگری روستایی با مشارکت اهالی روستای وکیل آباد پرداخته شده است. این برنامه‌ها و پروژه‌ها متکی بر تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها و نتایج کار میدانی و بحث و مشارکت روستاییان در رابطه با برنامه‌ریزی گردشگری در روستا می‌باشد.

طرح آرمانی: روستای نمونه گردشگری روستایی در ایران، که توسعه گردشگری در آن به صورت مشارکتی برنامه‌ریزی و توسعه یافته است.

برنامه‌ها و پروژه‌های رسیدن به هدف‌های بلندمدت عبارتند از:

- * برنامه تهیه طرح‌های تفصیلی - اجرایی برای گردشگری روستایی در روستا.
- * برنامه تدوین و تهیه شناسنامه برای هر یک از جاذبه‌های گردشگری.
- * برنامه همکاریهای متقابل در سطح استانی و ملی به منظور جذب و مبادله گردشگر.
- * تهیه و انتشار برنامه‌هایی جهت آگاهی و اطلاع‌رسانی به مردم با هدف شناساندن اهمیت گردشگری و آگاهی نسبت به اثرات مثبت و منفی آن و مشارکت در برنامه‌های گردشگری.

برنامه‌ها و پروژه‌های رسیدن به هدف های کوتاه مدت عبارتند از:

(۱) ایجاد فرصت های شغلی.

* برنامه ساماندهی و تجهیز بازارهای توریستی در روستا.

* برنامه ساماندهی و توسعه محصول گردشگری متناسب با گرایش بازارهای هدف و گردشگران.

* برنامه ارتقاء سطح کیفیت محصول گردشگری (ارتقاء سطح کیفیت مراکز اقامتی؛ ارتقاء سطح کیفیت مراکز پذیرایی؛ ارتقاء سطح کیفیت شبکه حمل و نقل و راه‌های روستایی).

* برنامه نوآوری و فرآوری محصولات گردشگری (برنامه‌هایی چون مطالعه و طراحی الگوهای جدید و ارائه محصولات گردشگری؛ راه‌اندازی تورهای تلفیقی؛ برگزاری مسابقات هیجان‌انگیز و ورزشی به ویژه اسکی روی چمن و روی برف در زمستان؛ توسعه فروشگاه های دائمی و موقت ارائه محصولات کشاورزی و صنایع دستی؛ برگزاری نمایشگاهها و جشنواره‌ها؛ ساماندهی و توسعه بازارهای محلی و حراج).

(۲) اطمینان از توسعه سایر برنامه‌های مرتبط.

* برنامه احداث مجموعه‌های فرهنگی و تفریحی و ورزشی؛ تجهیز و ساخت مدارس در روستا.

(۳) طولانی کردن فصول گردشگری و تشویق اقامت‌های طولانی.

* برنامه راه اندازی ایجاد امکانات برای تورهای زمستانی به ویژه برای کوهنوردان؛

* برنامه راه اندازی و برگزاری مسابقات ورزشی زمستانی به ویژه اسکی روی برف؛

* برنامه راه اندازی و صعود زمستانی کوهنوردان از این منطقه به کوه سبلان؛

(۴) تقویت و ایجاد صنعت مهمانخانه‌داری کوچک در روستا.

* برنامه توسعه و تجهیز تاسیسات اقامتی- پذیرایی (احداث هتل یا مهمانسرا درجه یک و مسافرخانه مناسب؛ ارتقاء رستوران های موجود؛ تکمیل، اصلاح و ارتقاء کیفیت قهوه‌خانه و چایخانه‌ها؛ احداث کمپ یا کلبه‌ها موقت در روستا؛ دادن مجوزهای لازم برای اهالی جهت اجرای این برنامه‌ها؛ فراهم ساختن تسهیلات بانکی و اعطاء وام‌های کم‌بهره به بخش خصوصی و روستاییان).

(۵) تأسیس تجهیزات به منظور گردشگری و آب های گرم معدنی.

* برنامه ساماندهی و تجهیز جهت بهره‌برداری مطلوب از چشمه های آب گرم معدنی روستای وکیل آباد.

* اجرای پروژه‌های مذکور نیازمند آماده‌سازی فضا، ایجاد استخر و ایجاد بناهای اقامتی می‌باشد.

(۶) توسعه زیربنای گردشگری- تأمین آب، برق، دفع زباله و فاضلاب و مخابرات.

* برنامه تعریض، نوسازی و ایمن سازی محورهای اصلی متصل به روستا (تعریض، نوسازی و ایمن سازی محور سردابه به سرعین؛ تعریض، نوسازی و ایمن سازی محور سردابه به مشکین شهر).

* برنامه احداث و تکمیل شبکه های فرعی و اصلی منتهی به منابع و قطب های گردشگری.

* برنامه توسعه و تجهیز تاسیسات و خدمات راهی (ایجاد محل پمپ بنزین، کمپ موقت استراحتگاهی، راه‌اندازی واحد اطلاع‌رسانی و خدمات و تعمیرات ماشین؛ توسعه سرویس‌های امدادی و تعمیراتی سیار؛ راه‌اندازی سرویس‌های سیار پزشکی و بهداشتی).

(۷) تضمین توزیع بهتر فعالیت های گردشگری.

* بدلیل پراکندگی ظرفیتهای گردشگری اجرا و تدوین برنامه‌هایی برای جلوگیری از عدم تمرکز منابع.

* وجود نظارت و کنترل محلی بر فعالیت های گردشگری (نظیر ایجاد یک گروه کاری از ریش‌سفیدان و افراد مطلع روستایی برای نظارت و کنترل بر فعالیت های گردشگری).

(۸) مشارکت زنان.

* ایجاد آگاهی در بین روستاییان، نسبت به اهمیت نقش زنان و عقیده آن‌ها درباره گردشگری و توسعه آن.

* ایجاد یک گروه یا هیئتی از زنان و افراد مطلع روستایی برای نظارت و کنترل بر فعالیت های گردشگری.

(۹) هماهنگی بین شرکت های توریستی و شرکت های حمل و نقل که در خدمت منافع محلی باشد.

* برنامه توسعه و راه‌اندازی دفاتر خدمات مسافرتی و تورگردانی توسط بخش خصوصی (خود روستاییان).

(۱۰) طرح‌ها و برنامه‌های احیای مسیر کوهنوردی به سبلان با هدف توسعه گردشگری روستایی و

عشایری (برنامه احیاء و تجهیز و بهره برداری از مسیر صعود به کوه سبلان در کل فصول سال).

(۱۱) ایجاد امکانات در آبشار سردابه.

* تعریض و نوسازی محور آبشار سردابه به آبگرم سردابه، یرسویی، آت گولی و بیلاق عشایر.

* ایجاد تاسیسات و امکاناتی در محل آبشار سردابه.

(۱۲) طراحی و اجرای امکانات و تاسیساتی در مناظر و محیط‌های طبیعی و دره‌های این ناحیه با توجه به

توان‌های توسعه و جاذبه‌های بی‌نظیر این دره‌ها برای جذب گردشگر.

* تجهیز محور دسترسی به غار کوی ایچی، منابع آب آشامیدنی، احداث پیاده‌رو در حاشیه به‌همراه حفاظ

برای جلوگیری از تخریب آن؛ و ایجاد جاذبه‌ها و امکانات گردشگری در دره‌ها مثل تله‌کابین‌های برقی و ...

تکنیک‌های اجرایی کلیه پروژه‌های اجرایی این طرح قابلیت اجرایی در طول حداکثر بین ۲ تا ۵ سال را دارند.

با توجه به این که اجرای اکثر آن‌ها نیز بر عهده سازمان میراث فرهنگی و سازمان دهیاری‌ها و شهرداری‌ها

می باشد لازم است که هر یک از بخش‌های تخصصی ضمن توجه به طرح توسعه گردشگری روستایی،

پروژه‌های موردنظر را پیش‌بینی و به استناداری ارائه نماید. برای اجرای این طرح لازم است که موارد ذیل

مورد توجه قرار گیرند: ارائه اطلاعات لازم به کلیه بخش‌های مرتبط با اجرای طرح؛ اطلاع‌رسانی به کلیه

دستگاه‌های اجرایی؛ اطلاع‌رسانی در سطح منطقه.

بحث و نتیجه‌گیری

سهیم‌شدن در تصمیم‌گیری در برنامه‌ریزی در میان گروه‌های ذینفع متعدد به طور عمده به عنوان یک مفهوم

اصلی در رویکردهای برنامه‌ریزی گردشگری محسوب می‌شود، اگر چه در حوزه مشارکت، تأثیرات مشارکت

کنندگان و گروه های درگیر متغیر است. به علاوه، سهیم شدن در تصمیم گیری در برنامه ریزی به عنوان یک روشی برای رسیدن به توسعه گردشگری پایدار و ایجاد تعادل در توزیع منافع مرتبط با گردشگری در میان گروه های ذینفع متعدد، تلقی می شود. در هر حال، مشارکت یک موضوعی است که آن سوی تکنیک های رویکرد برنامه ریزی است و بوسیله روابط قدرتمند، آگاهی ها و ارزش های دموکراتیک و فرهنگ، ساختار سازمان های مرتبط برحسب مقاصد متنوع تعیین می شود.

برنامه ها و پروژه های این تحقیق که بعد از انجام مصاحبه با اهالی با مشارکت خود آن ها در سه سطح طرح آرمانی، برنامه های بلند مدت و برنامه های کوتاه مدت تهیه و نوشته شده است. قابلیت اجرایی در طول حداکثر مدت زمانی را دارند و برای اجرای آن ها لازم است که موارد ذیل مورد توجه قرار گیرند: ارائه اطلاعات لازم به کلیه بخش های مرتبط با اجرای برنامه؛ اطلاع رسانی به کلیه دستگاه های اجرایی؛ اطلاع رسانی در سطح منطقه.

رویکرد اصلی این تحقیق مبتنی بر ایجاد تحرک و پویایی سرمایه گذاری بخش خصوصی، به ویژه سرمایه گذاری برخی از روستاییان است که قادرند در این زمینه فعالیت کنند به نحوی که بتوانند در بسیاری موارد جایگزین بخش دولتی شوند. بنابراین می بایست برای این بخش انگیزه لازم فراهم شود. در این زمینه لازم است که اقدامات ذیل صورت گیرد: واگذاری بخشی از تصدی گری و اجرایی بخش دولتی به بخش خصوصی و روستاییان؛ ایجاد معافیت های مالیاتی برای بخش خصوصی و روستاییان؛ فراهم ساختن تسهیلات بانکی و اعطاء وام های کم بهره به بخش خصوصی و روستاییان؛ رفع موانع اداری و ایجاد تسهیلات برای سرمایه گذاری بخش خصوصی و روستاییان.

برای برنامه ریزی تعاملی در روستای وکیل آباد سه بعد زیر لازم می باشد: سرمایه گذاری فعال توسط سازمان های محلی، سرمایه گذاری اساسی بر روی منابع محلی و کنترل و نظارت روستاییان بر تمام طرح ها و برنامه های توسعه گردشگری در روستا که از اهمیت بسزایی برخوردار است. همچنین توصیه می شود تا از نظرات روستاییان درباره چگونگی مشارکت در توسعه گردشگری استفاده شود و دولت و سازمان های متولی در تنظیم سیاست ها یا طرح های توریستی، برنامه ها و نظرات روستاییان را نیز بکار گیرند.

اگرچه اکثر مشارکت کنندگان در روستای وکیل آباد (سردابه) نسبت به توسعه گردشگری واکنش مثبتی نشان می دهند، لیکن بیشتر آن ها از حمایت دولت از گردشگری ابراز ناامیدی می کرده اند. فقدان اشخاصی که به طور قانونی دارای توانایی های رهبری و همکاری با دیگران در روستا باشند، در امر برنامه ریزی محسوس است. با وجود همه این مشکلات، مردم آمادگی کاملی برای توسعه برنامه های گردشگری در روستا مشروط بر این که همه آن ها از منافع ناشی از آن ها بهره مند شوند را دارند. اکثر ریش سفیدان روستا عقیده دارند که انجام دادن کارهای فرهنگی و ارائه اطلاعات و آگاهی به مردم اولین و مهم ترین گام در این راه می باشد که لازم است در تهیه و اجرای هر برنامه ای مدنظر گرفته شود. به طور کلی فقدان توانایی در سازماندهی

گردشگری و نبود سازمانی اجتماعی برای به دست گرفتن رهبری از مشکلات توسعه گردشگری در این روستا است.

References

- Agriculture Center Service in 22 Bahman Sardabeh Rural, 2007, Agriculture Information Sardabeh Rural.
- Azkiya, Mustafa, 2006, Participatory Rural Appraisal, University of Tehran Publications, Tehran.
- B. Lewis, James, 1996, A Case Study of The Process of Tourism Development in Rural Communities in The State of Indiana; Submitted to The Faculty of The University Graduate School Impartial Fulfillment of The Requirements for The Degree of Doctoral of Philosophy In The School of Health, Physical Education, and Recreation, Indiana University; Indiana University; <http://proquest.umi.com>.
- Bakhshizadeh Hassan, 2008, The Investigation of Planning Rural Tourism Possibility in Rural of Province Ardabil, A Thesis Submitted to The Graduate Studies Office in Partial Fulfillment of The Requirements for The Degree of M.A in Rural Development-Development Management, University of Tehran.
- Dias, Hiran D, 1999, Manual for Training in Rural Development Planning, Ministry of Jihad-e Sazandegi, Tehran.
- Interviews With Dehyar, Leader and People of Sardabeh Rural, 2007.
- Langar, R., 2002, Sociology of Tourism and Travel, Translated by: Salaheddin Mahallati, Sahid Beheshti University Publications, Tehran.
- Murdoch, J., & Miele, M., 1999, Back to Nature: Changing Worlds of Production in The Food Sector. *Sociologia Ruralis*, 36, 465-483.
- Papoli Yazdi, Mohammad Hossein & Mehdi Saqai, 2006, Tourism (Nature & Concepts), Samt Publications.
- Rahnavard, Farajollah, 2006, Participation Paradigm, Institute for Management and Planning Studies, Tehran.
- Roberta Sonnino, 2003, For a "Piece of Bread?" "Interpreting Sustainable Development Through Agritourism in Southern Tuscany, Italy; Submitted to Department of Anthropology and The Faculty of The Graduate School of The University of Kansas Impartial Fulfillment of The Requirements for The Degree of Doctoral of Philosophy; Department of Anthropology; University of Kansas, <http://proquest.umi.com>.
- Rural Culture Geographic State, 1993, Eastern Azerbaijan, Organization Geographic Projection.
- Russell Lincoln, Ackoff, 2005, Interactive Planning, Translated by: Dr. Sohrb khalily Shorini, Nashre Markaz Publications.
- Statistics Centre of Iran, 2006, Census 2006.
- Taleb, Mehdi. 2003, Practical Methods of Social Studies, University of Tehran Publications, Tehran.
- Yang Wang, 2006, Rural Community Participation in Tourism Development Cass from Hainan Province; In Fulfillment of The Thesis Requirement for the Degree of Doctoral of Philosophy In Planning; A Thesis Presented to the University of Waterloo; Waterloo, Ontario, Canada; <http://proquest.umi.com>.